Diskuse

Intelektuální protest proti masové produkci historických děl aneb Obsah a kontext znevažující (nejen) jednu knihu a jedno téma

Zdeněk R. Nešpor

HOUDA, Přemysl: *Intelektuální protest, nebo masová zábava? Folk jako společenský fenomén v době tzv. normalizace.* (Šťastné zítřky, sv. 12.) Praha, Academia 2014, 239 stran, ISBN 978-80-200-2353-7.

Pominu-li politické dějiny, jejichž studium stále hraje prim, avšak jejichž „export“ se z pochopitelných důvodů valně nedaří, moderní česká společnost věru nemá mnoho specifického, co by mohla nabídnout širšímu kulturnímu společenství. Ačkoli to není jediný důvod „zápecnictví“ většiny české historické obce, jejíž publikační obzor sahá nanejvýš do sousedních zemí, většina z nás neumí, nechce nebo nemůže „prodat“ ani to málo, čím naše společnost vsutku výjimečná byla a co by přispělo k obecnému obohacení, i když třeba někdy jen ve formě odstrašujícího příkladu. Ještě horší však je, že si mnohá specifika české kulturní a sociální historie neuvědomujeme ani sami, a pokud je vůbec studujeme, jde o zájem jednotlivců. Příkladem budiž – bez nároku

na úplnost a se záměrem o postižení co možná široké palety témat¹ – třeba meziválečné a pak „normalizační“ trampské hnutí,² fenomén chatařství a (zejména) chalupářství,³ meziválečná a krátce poválečná sociální politika,⁴ intelektuální boom šedesátých let, snad nejvýrazněji se projevující prostřednictvím dialogů mezi marxistickými a křesťanskými mysliteli,⁵ nebo výjimečné řešení posledních věcí člověka spočívající v masovém rozšíření a faktické standardizaci pohřbů žehem.⁶ V případě sociokulturních fenoménů čtyřiceti let komunistické vlády se nicméně začíná blýskat na lepší časy díky akademické edici Šťastné zítřky, byť je zatím spíše souborem dílčích postřehů a témat než ucelenou řadou, její kvalita má k vyrovnanosti daleko a na čtenáře mnohdy působí víc jako zdroj nostalgických vzpomínek než shrnutí dlouhodobé a komplexní výzkumné práce.

Výše uvedené příklady do Šťastných zítřků a namnoze ani jinam zatím cestu nenašly. A to přesto, že jde o velká témata, jež by mohla mít mezinárodní (nejen) akademickou rezonanci a současně přispět k zásadní sebereflexi současné české společnosti, o témata, jež sice neleží zcela ladem, ke škodě věci jsou však na okraji pozornosti zdejšího akademického bádání. Příznačně se jim také častěji věnují autoři zakotvení mimo standardní instituce historického výzkumu nebo přímo z jiných oborů. Možná je to všechno i tím – nechť laskavý čtenář promine autorovi jeho obsesi – že většina uvedených (a dalších) témat tak či onak souvisí se zvláštním, sotva však hlouběji reflektovaným vztahem moderních Čechů k náboženství.⁷ Výsledkem každopádně je, že zatímco diskutujeme o každé marginálii politických dějin nebo biografii „českých výtečníků“, diskuse nad těmito tématy nemohou probíhat už jen proto, že se jim sotvakdy věnuje víc než hrstka vzájemně spřízněných autorů.

- 1 Výběr je přirozeně určen i subjektivními hledisky a mírou (ne)znalosti autora, v žádném případě proto nemůže být považován za hodnotící. Ke každému z témat uvádím jen ilustrativně jednu z (obvykle četných) prací „relevantního“ (viz níže) autora či autorů.
- 2 ALTMAN, Karel: Trampové a moc: K problematice postavení trampských hnutí ve společnosti od počátku dvacátých let do současnosti. In: *Český lid*, roč. 87, č. 3 (2000), s. 223–238.
- 3 SCHINDLER, Petra: Chatařství a chalupářství. In: ČORNEJOVÁ, Alžběta (ed.): *Volný čas v komunistickém Československu: Dokumentační výstava*. Praha, Pražská edice 2010, s. 36–43; srv. již LIBROVÁ, Hana: Dva typy druhého bydlení v ČSR. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. (Řada G – Sociologica, č. 19.) Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1975, s. 53–64.
- 4 RÁKOSNÍK, Jakub – TOMEŠ, Igor a kol.: *Sociální stát v Československu: Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*. Praha, Auditorium 2012.
- 5 LANDA, Ivan – MERVART, Jan a kol.: *Proměny marxisticko-křesťanského dialogu*. Praha, Filosofie 2015 (v tisku).
- 6 NEŠPOR, Zdeněk R. – NEŠPOROVÁ, Olga: „V žáru lásky se život započal – v žáru ohně se končí“. Čtyři pohledy na vývoj kremačního hnutí v české společnosti. In: *Soudobé dějiny*, roč. 18, č. 4 (2011), s. 563–602.
- 7 Srv. NEŠPOROVÁ, Olga – NEŠPOR, Zdeněk R: Religion: An Unsolved Problem for the Modern Czech Nation. In: *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, roč. 45, č. 6 (2009), s. 1215–1237; v obecnějším kontextu NEŠPOR, Zdeněk R.: *Přiliš slábi ve víře: Česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha, Kalich 2010; k problémům (českého) akademického studia religiozity TÝŽ: *Ne/náboženské naděje intelektuálů: Vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu*. Praha, Scriptorium 2008.

Častěji jde o „životní téma“ jednotlivce, který může o ne/správnosti vlastního pohledu na minulost na patřičné úrovni rozprávět nanejvýš se zrcadlem.

Aby toho nebylo málo, polistopadové české dějepisectví je ve své většině trvale podezřívavé vůči jakýmkoli teoretickým konceptům a hlubší metodologické reflexi,⁸ nebo jich – což vyjde nastejno – není schopné. Absence teoretického ukotvení výzkumu je pak řešena dvojím způsobem. Zprv – v historické obci „standardněji“ a s dlouholetou „praxí“ – prostřednictvím důsledné orientace na prameny a jejich co možná věrné, nanejvýš kontextuálně ukotvené „převyprávění“. Namísto tematizace intelektuálně podnětných a společensky či akademicky, v neposlední řadě třeba i metodologicky zajímavých problémů se opisují archivy (nebo sbírají rozhovory s pamětníky v případě fenoménů novějších dějin). Vzhledem k rozsahu a míře zpracování jejich fondů s tím vystačíme ještě dlouho, a dokonce nám to umožňuje jistou blahosklonnost: při honbě za ještě nepopsanými („neopsanými“) tématy dáváme prostor i „amatérům“, badatelům stojícím mimo hlavní proud akademického dějepisectví nebo i mimo akademickou obec. I když se na ně většina historiků dívá svrchu, citace příslušných spisů se v poznámkovém aparátu hodí vždycky; jejich užitečnost je však vnímána jen v materiálové rovině, ačkoli by v některých případech mohly být vysoce podnětné i svou metodologií a/nebo teoretickým zázemím.

Druhou – v očích autora při své absolutizaci neméně špatnou – cestou je implicitní přiznání vlastní nedokonalosti a více než pošilhávání po zahraničních, v současnosti především západních vzorech. Tato cesta, která byla načas opuštěna spolu se „vzory“ východními, užívanými víceméně ritualizovaně a bez zájmu, natož porozumění (v mnoha případech ovšem oprávněně, protože nebylo čemu v nich porozumět a jak je smysluplně využít), stoupá v oblibě mezi částí mladších historiků i dalších humanitních a sociálních vědců. Umožňuje jim rovněž jisté diskuse, třebaže začasť jen v rámci obdobně smýšlejících „sekt“ mezinárodního akademického pole. Nese sebou nicméně přinejmenším dvojí úskalí. Ateoretičnost a nezájem o metodologii vedou k tomu, že apriorní základy historické práce – včetně volby témat hodných poznání – jsou přebírány (nechci-li napsat přímo: bezduše kopírovány) odjinud, bez vědomí jejich možných omezení a hlubší reflexe ne/validity pro českou společnost. V komparativních diskusích se to totiž neprojeví a mezi obdobně smýšlejícími nepozná, zvláště když čeští pretendenti obvykle nestojí příliš vysoko na hierarchickém žebříčku příslušného akademického klanu. S tím ostatně souvisí i druhý problém, totiž primárně materiálová exploatace fenoménů českých dějin, jejichž význam se z mezinárodní srovnávací perspektivy smrskává do zajímavého konkrétního proti/příkladu na úrovni poznámky pod čarou. Naši „borci“, vydávši se touto cestou, se pak mohou chlubit citací v předním světovém díle, aniž by hladina poznání „utrpěla“ byť jen minimálním navýšením.

8 Srv. např. BENEŠ, Zdeněk: Obtížné pojmy, či pojmy na obtíž? Teorie a filozofie dějin v české historiografii. In: HOLZBACHOVÁ, Ivana a kol.: *Filozofie dějin – problémy a perspektivy*. Brno, Masarykova univerzita 2004, s. 71–86; HORSKÝ, Jan: O smyslu dějepisu aneb Braňme se faktografům. In: *Dějiny a současnost*, roč. 28, č. 5 (2001), s. 2–4.

Vrátíme-li se na začátek těchto nesoustavných, aniž pak vyčerpávajících úvah, je zjevné, že stoupenci obou cest spolu málokdy komunikují, natož aby diskutovali. Při realizaci svých individuálních publikačních strategií, jak se dnes nepěkně říká, si „do zelí nelezou“ a jiné důvody zjevně nemají. Comtova údajná „cerebrální hygiena“, spočívající v odmítání číst jakékoli jiné autory, byla povýšena na akademický standard, třebaže k ní v naprosté většině vedou především vysoce „praktické“, utilitární důvody.⁹ Výjimky potvrzující pravidlo nechť prominou, stačí však vzít do úvahy aktuální množství recenzí a citací, jejichž autoři citované dílo vskutku přečetli, vzhledem k velikosti současné vědecké a vědecko-pedagogické obce.¹⁰

Třebaže tyto úvahy mají obecnější platnost – aniž by si jejich autor dělal iluze, že svým stěžováním cokoli změní – můžeme je na tomto místě vztáhnout k dílu Přemysla Houdy *Intelektuální protest, nebo masová zábava?*. Nemá tím být řečeno, že tato práce představuje snad nějaký exemplární příklad naznačených úskalí, jež provázejí valnou část tuzemské historické produkce, zároveň se však v tomto ohledu z mainstreamu ani zřetelněji nevymyká; namísto ní by zde mohl figurovat mnohý jiný titul z novinek české historické literatury.

Houdovou zásluhou se do centra pozornosti (konečně!) dostal český folk šedesátých až osmdesátých let, hudební žánr stylově, strukturně i svým společenským ohlasem značně překračující kategorii populární hudby. Folk nepochybně představoval jak vzhledem ke svému rozsahu a délce trvání, tak i míře společenské recepce (kvalitativní hodnocení ponechme pro jeho subjektivní charakter stranou, rozhodně by však nemuselo být špatné) jedno z významných specifíků moderní české společnosti, které by mohlo a mělo budit pozornost nejen v naší kotlině. Jeho akademická reflexe byla přitom dosud velmi nedostatečná¹¹ a diskuse o něm

9 Sarkasticky by bylo možné v nadsázce říci, že jediný důvod vedoucí ke čtení je – plagování; k tomu srv. PEŠEK, Jiří: Podvod jako vážný problém světové vědy i aktuální české historiografie. In: *Český časopis historický*, roč. 112, č. 3 (2014), s. 497–511.

10 V případě historie není zřejmě k dispozici žádná analýza, pro sociologii srv. NEŠPOR, Zdeněk R.: Před ¾ stoletím... Kvantifikovaný esej o časopisecké produkci české sociologie před nástupem marxismu a dnes. In: *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, roč. 43, č. 2 (2007), s. 397–422.

11 Pominu-li poměrně početnou publicistiku, na prvním místě samozřejmě z pera Jiřího Černého, a publikované vzpomínky, tak české folkové hudbě se po roce 1989 jen okrajově věnovali někteří muzikologové (KOTEK, Josef: *Dějiny české populární hudby a zpěvu 19. a 20. století*, sv. 2. Praha, Academia 1998, s. 339–344; VLČEK, Josef: Hudební alternativní scény sedmdesátých až osmdesátých let. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura: Příběh české společnosti 1945–1989*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2001, s. 201–264); širě orientované studie muzikoložky Heleny Pavlíčkové a pedagoga Josefa Prokeše dosud zůstaly ne zcela naplněným příslibem (PAVLÍČKOVÁ, Helena: The History of Czech Modern Folk Music. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis – Philosophica-aesthetica*, č. 19. Olomouc, Univerzita Palackého 2000, s. 113–122; PROKEŠ, Josef: *Česká folková píseň v kontextu 60.–80. let 20. století*. Brno, Masarykova univerzita 2011, 1. vydání 2003). Dále je k dispozici rozbor religiózních prvků (i funkcionálně pojatých) ve folkové hudbě z pera autora tohoto příspěvku, který kvůli absenci jiných zdrojů nechtěně supluje obecnější historickou analýzu: NEŠPOR, Zdeněk R.: *Děkuji za bolest... Náboženské prvky v české folkové hudbě 60.–80. let*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2006.

prakticky úplně chyběla, protože část autorů preferovala „světovější“ témata – z oblasti populární hudby kupříkladu rock’n’roll a nejnověji některé marginální žánry, respektive společenské skupiny – a zbytek byl materiálově ponořen v něčem jiném. Titul *Intelektuální protest, nebo masová zábava?* proto představuje záslužné a pozornosti hodné vykročení k jednomu z velkých témat moderní české společnosti.

Hned na tomto místě však dlužno zmínit rovněž stíny. První skutečný pokus o historické postižení tohoto fenoménu je dílem jednotlivce, jemuž nepředcházela žádná širší diskuse a jehož autor sotva reflektuje i to málo, co už bylo napsáno. Navíc jde o začínajícího historika, který má s výše uvedenými „amatéry“ společnou neznalost nebo nedůvěru vůči svým jinak orientovaným předchůdcům, stejně jako vůči teorii a metodologii historické práce, jež mu namnoze splývá se „svědectvím archivů“ (a orálněhistorických pramenů). Je orientován právě na jednu konkrétní, „svou“ oblast bádání¹² a nedělá si hlavu s tím, že nechte (nečetné) jiné autory, domácí ani zahraniční.¹³ Bude-li v tom pokračovat dál, ve smyslu mých stesků má šanci dotáhnout to na „profesora folkologie“, aniž bych tím chtěl význam jeho práce, či dokonce tématu jakkoli zlehčovat. Snad je jen škoda, že všechno toto (a budoucí) úsilí by mohlo přinést něco víc – autorovi, čtenářům i společnosti.¹⁴

* * *

Houda svou knihu charakterizuje jako „mozaiku typologicky různě vystavěných kapitol“ (s. 10 n.), musíme ji proto projít právě po jednotlivých kapitolách, věcně obvykle spojovaných do návazných dvojic. V první a druhé kapitole autor popisuje ideologické a legislativní usměrňování populární hudby, od počátku uplatňované komunistickým režimem, a to včetně konkrétních institucionálních opatření, jejichž cílem bylo prosazovat „náležitou“ hudbu. Stálo by přitom za zmínku, že kromě estrád po sovětském vzoru šlo v padesátých letech především o „kult lidovek“, což samozřejmě nadlouho, přinejmenším po většinu následující dekády, ovlivnilo i vztah folkařů k nim. Naopak „imperialistickou diverzí“ byl zpočátku jazz a později rock’n’roll, kdy (zejména v prvním případě)¹⁵ autor prostřednictvím dobových

12 Houda již zpracoval knihu o volném svazku písničkářů Šafrán (HOUDA, Přemysl: *Šafrán: Kniha o sdružení písničkářů*. Praha, Galén 2008). Jde o dílo záslužné, potýkající se ovšem s velmi podobnými problémy jako *Intelektuální protest, nebo masová zábava?*.

13 Zůstaneme-li jen u citovaných (více méně) současných domácích autorů, Houda patrně nezná Kotka ani Prokeše, v případě Heleny Pavličkové cituje její diplomní práci, ne však už další texty, a knihu *Děkuji za bolest...* využívá velice nedostatečně, jako by četl jen úvodní kapitoly (srv. citace na s. 99 a 103).

14 Rád na tomto místě přiznávám, že jsem jako jeden z odborných lektorů (dvakrát) posuzoval Houdův rukopis pro Ediční radu Akademie věd ČR, a mnohé mé výhrady pramení ze zhrzenosti nad tím, že autor meritorní podněty z posudků prakticky nevyužil.

15 Rock’n’rollu se z podobné perspektivy, ovšem v rámci širšího pojetého výkladu, věnoval především Miroslav Vaněk (VANĚK, Miroslav: *Byl to jenom rock’n’roll? Hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*. Praha, Academia 2010; k tomu srv. i mou recenzi v *Sociologickém časopise / Czech Sociological Review*, roč. 47, č. 1 (2011), s. 184–187).

dokumentů a vzpomínek pamětníků plasticity rekonstruuje ideologické i mocenské zásahy proti (nechtěnému) „degenerovanému umění“. Připomíná, že strukturně podobná kritika jazzu zazněla už z úst nacistických ideologů, i to, že „stejně generační sváry byly ... pozorovatelné i na Západě“ (s. 56), což se projevilo kupříkladu v argumentaci některých amerických evangelikálů; dodal bych jen, že právě v posledně uvedených případech vůbec nemuselo jít o generační, nýbrž o primárně hodnotový a sociálněorganizační střet. Závažnější jsou nicméně tři jiná opominutí.

Paleta „nechtěných“, a tudíž mocensky marginalizovaných žánrů byla přinejmenším v padesátých letech rozsáhlejší – zahrnovala kupříkladu i kabaretní kuplety nebo trampské písničky, proti nimž obvykle nešla použít stejná argumentace ani mocenské prostředky jako proti jazzu. S „jazzovou základnou“ hudebních omezení, již prezentuje Houda, proto nevystačíme. Nadto je – zadruhé – sporné, zda a nakolik byla tato omezení reálně uplatňována v období takzvané normalizace, o něž jde autorovi především. Příznačné je už jen to, že legislativní opatření se prakticky výlučně týkala hudebních skupin a jejich vystoupení spojených s tanečními zábavami, zatímco pozdější folk byl z velké míry spojen s jednotlivci a jinými typy produkce. Autor uvádí, že omezující nástroje pocházely z padesátých, nejpozději šedesátých let a pak už se výrazněji neměnily – nutno však také říci, že se podstatně lišilo jejich ne/uplatňování v praxi. Konečně zatřetí nelze tak úplně „přeskočit“ léta šedesátá: právě tato dekáda byla obdobím zrodu českého folku, a to hned v několika dost odlišných formách (šlo přinejmenším o ohlasy amerického folkového revivalu à la Spirituál kvintet, dále o písničkáře na divadelních prknech – raného Karla Kryla nebo třeba Vodňanského & Skoumala, nejpozději i o „české hippies“ ztělesněné Jaroslavem Hutkou), jejichž protagonisté volili různé strategie tvorby i veřejného vystupování, což také působilo obtíže při snahách o jejich postižení – jak v podobě nějaké formální definice českého folkového hnutí, která v Houdově knize fakticky absentuje, tak ve druhém významu represivního tlaku, jemuž scházely snadno použitelné a pro celý žánr jednotné nástroje.

Sociální kontext takzvané normalizace, na niž Houda svou knihu zaměřil, přibližují třetí a čtvrtá kapitola, vystavěné opět na kombinaci svědectví dobové publicistiky, archivních dokumentů a pamětnických vzpomínek. Pozitivní je, že text není příliš „přetížen fakty“, která jen ilustrují pokus o narativní ztvárnění doby „bezčasí“ a marginalizačních opatření proti protestní hudbě, má to však i svá úskalí. Řada pramenně a/nebo kontextuálně nedoložených tvrzení působí zkratkovitě nebo nepromyšleně. Netvrdil bych například, že „udělat ‘pořádek’ v hudbě bylo nejobtížnější“ ve srovnání s filmem a literaturou (s. 61). Spisovatelé přeci mohli psát do samizdatu, který se obrovsky rozšířil, někteří i vydávat v exilu, zatímco organizace pololegálních či ilegálních koncertů byla samozřejmě obtížnější, už kvůli přímé účasti publika. Rozsáhlejší výklad by měl být věnován také „meziprostoru“ mezi oficiální scénou a zakázanými hudebníky, vždyť právě na tomto území se nacházela většina českých písničkářů. V mnoha ohledech „mezní“ postavení folkové hudby, jež Houda několikrát připomíná, avšak pohříchu hlouběji neosvětluje (s. 8 a 75), si ostatně uvědomovali sami protagonisté – vzpomeňme třeba i na hořké Soukupovy verše „tak co bysem si zapíral, mě komunismus vychoval“.

Teprve po těchto „kontextualizačních“ kapitolách se autor (v páté kapitole) věnuje původu a vymezení folkové hudby a (v šesté kapitole) jejímu základnímu představení. Má pro to dobré důvody, ani v jednom případě nejde o snadno uchopitelné téma. Lze-li však bez problémů přijmout strategii, že čtenář je napřed zasvěcován do represí proti folku, aniž je tento fenomén blíže definován, a teprve pak se dostane k meritů věci, podstatně horší je to s rozsahem a výkladovou hloubkou těchto stěžejních pasáží celé knihy. Jejich stručnost lze patrně vysvětlit tím, že se v nich autor nemůže opřít o své standardní prameny, to však nemůže být omluva. Zdá se dokonce, že Houda si s vlastním předmětem svého díla neví rady. Na základě starší literatury sice prezentuje základní obrysy několika vln amerického folkového hnutí (relevantně přitom poznamenává, že nešlo o jediný inspirační zdroj jeho o něco pozdějších českých analogií), nejde však příliš do hloubky, a především nedokáže vysvětlit, proč se přes své (přinejmenším zpočátku evidentní) levicové názory mohlo stát tak inspirativním pro české folkové písničkáře i publikum, jimž byla oficiálně proklamovaná a namnoze i faktická levicovost zcela cizí. Ani pokus o definici folku vlastními texty a „mikrokosmem svobody“ na koncertech (s. 100) nezní moc přesvědčivě, protože by jej – a možná lépe – naplňovala celá řada jiných žánrů populární hudby. Houda sice odmítá „příliš široké vymezení folku“ (s. 8), nějaké užší definice se však v jeho knize nedobereme. Tato rezignace na teorii by byla přijatelná jen tehdy, kdyby autor explicitně přiznal definici dobovým výčtem, tím by se ovšem dostal do problému s autory a interprety, které jako folkové vidět nechce – známým příkladem budiž Jan Nedvěd.

Obdobnou pachut ve čtenáři zanechává následující kapitola, přinášející stručně představení českého folku a jeho témat. Staví-li folk v Houdově chápání „především na slově“ (s. 9), dvaatřicet stran textu (třináct procent knihy) věnovaných folkovým textům mi připadá trochu málo, výběr témat i písničkářů je nadto silně nahodilý. Jestliže Jan Vodňanský a Petr Skoumal, proč ne Miroslav Paleček a Michael Janík?! Pokud Charlie (Karel) Soukup nebo The Hever & Vazelína Band, proč ne Svatopluk Karásek, když Jaromír Nohavica, proč ne Pepa (Josef) Streichl?! Pokračovat by šlo téměř *ad infinitum* – zarážející je přitom rovněž téměř úplná absence folkových skupin¹⁶ – nehledě k tomu, že většina písničkářů je představena jediným textem, který je pro jejich tvorbu sotvakdy (plně) reprezentativní. Lze se ostatně ptát i na to, kam zmizeli emigranti? Karel Kryl na vlnách Svobodné Evropy i pašovaných „elpíčkách“ nebyl „přeslechnutelný“, repertoárově to však již nebyl (jenom) Kryl šedesátých let, ba ani jejich samotného konce, a nebyl také sám. Tím vším nemá být řečeno, že Houda píše špatně – jen tolik, že prostor věnovaný podstatě a proměnám mnohostranného žánru je zcela nedostatečný, a už tím vlastně znemožňuje jeho adekvátně široké a dostatečně hluboké uchopení. Mnohohrstevnost a dlouholetý

16 Výjimku tvoří jen zakladatelský Spirituál kvintet (a letmo zmínění Rangers a evangelické kapely), uniká mi však smysl poznámky, že Berani „formálně navazovali“ na Spirituál kvintet (s. 104) – nešlo přeci ani o organizační, ani personální, ale fakticky ani repertoárovou návaznost, neboť zatímco Spirituál kvintet přinejmenším nezdůrazňoval náboženskou podstatu svého repertoáru, Berani činili pravý opak.

vývoj českého folku by vyžadovaly víc, kromě stránkového rozsahu také dostatečný nadhled a schopnost systematické kategorizace, právě to však v knize citelně chybí. Autorovi se lépe daří v následujících, fakticky vzato případových studiích – kapitolách věnovaných vybraným fenoménům: neformálnímu společenství Šafrán, Sekci mladé hudby v rámci Svazu českých hudebníků a festivalu Folková Lipnice.

Kapitola pojednávající o Šafránu věcně shrnuje Houdovu již citovanou dřívější knihu, proto je prakticky bezrozporná – a současně pro stávající dílo nezbytná. Plasticky totiž ukazuje možnosti a meze působení písničkářů v sedmdesátých letech stejně jako fungování represivního aparátu proti nim. Významné jsou třeba i zmínky o úloze časopisu *Melodie*. Po nezvládnutých meritorních kapitolách se tím autor i kniha vrací na „bezpečnější“ půdu pramenně podloženého výzkumu „dění kolem folku“, i tomu však schází širší nadhled. Rozborem situace v sedmdesátých letech totiž Houda ukazuje, že „totalita padesátých let je ... principiálně odlišnou od systému let sedmdesátých“ (s. 160), a nechtěně tak zpochybňuje tvrzení kapitol předchozích o návaznosti represivních institucí. Totéž platí i v případě Sekce mladé hudby o dekádu (respektive v knize kapitolu) později.

Pro folk osmdesátých let byly charakteristické festivaly, právě jejich existence přitom ospravedlňuje „masovost“ v názvu knihy. Proto se nelze tak úplně vyhnout nejmasovějšímu ze všech, plzeňské Portě (autor tak činí v poznámce pod čarou na straně 182), a především teoretické koncepci takzvaného žánru FTC – folk/tramprská hudba/country (Michal Konečný, v knize zmíněný jen v jedné citaci), která za ním stála. S touto nikoli nepodstatnou výhradou lze pochopit, že si Houda vybral žánrově čistší – a Havlovým vystoupením ozvláštěnou – Lipnici, na níž demonstroval „všestranně užitečný“ a současně expiační charakter písničkářských koncertů stejně jako vnitřní pnutí a názorové rozdíly mezi držiteli moci, ale i mezi posluchači. Síla výkladu je (opět) v autentických svědectvích, méně ve struktuře pojednání a zařazení celé kapitoly, působících hlavně implicitně, a prakticky vůbec v obsahovém rozboru písničkářské produkce. Vypískání Oldřicha Janoty, který podle Houdy přišel jako „kněz nabízející místo chleba Páně kořenovou zeleninu“ (s. 198), není v tomto smyslu využito ani zdaleka dostatečně a citovaný průměr postrádá význam, je jen kýčovitý a zbytečně urážlivý.

Zdá se mi, že poslední kapitolou knihy autor spíše než věcné téma řeší vlastní posluchačské dilema: jak se postavit k prokázanému udavačství oblíbeného písničkáře, v daném případě Jaromíra Nohavici? Houda si sice stanovil zásadu vyhnout se „honu“ na agenty“ (s. 10), těžko jí však mohl v úplnosti dostat. Tím se text závěrečné kapitoly vymyká ze struktury knihy i způsobu argumentace, přechází do osobnější roviny, snaží se o porozumění. Potíž je v nedostatku přesvědčivosti. Rétorické obraty o složitosti doby, různých tlacích Státní bezpečnosti i nemožnosti generalizovat působí naneštěstí jako klišé, Nohavicovo „vyvinění“ prostřednictvím připomenutí obsahu jeho textů a filozofující argumentace by zřejmě obstálo v samostatném eseji, ne však v kontextu předchozích kapitol knihy. Řešením by snad bylo jisté „odosobnění“ a objektivističtější argumentace – nebo naopak důsledně osobní postoj, nezříkající se etických soudů, zatímco abstraktní úvaha o tom, vůči komu je Nohavica vlastně vinen (s. 222), dýše bezzubostí. „Proč pláčeš, mistře

Pálči, proč pláčeš?“, ukončili jednu ze svých písní Berani, a někdy to bez podobné katarze zkrátka nejde.

* * *

Jak už bylo řečeno v úvodu, česká folková hudba šedesátých až osmdesátých let minulého století byla něčím zcela výjimečným, jak svou specifičností a dlouhodobým trváním i obrovskou oblibou žánru, tak charakterem publika a jeho zájmem. Na počátku takzvané normalizace se folk stal výrazem odporu (mládeže) proti likvidaci pražského jara a na jejím konci nakrátko vskutku masovým hudebně-společenským hnutím. Zaslouží si proto patřičnou pozornost, stejně jako Houdova závěrečná slova: „Folk se mohl stát jakýmsi skrytým hájemstvím opozičních aktivit, koncerty se transformovaly z místa provozování hudby v místa tichého protestu. V tom spatřuji důvod obrovské popularity folkových muzikantů v sedmdesátých a osmdesátých letech a v tom spatřuji také rychlé opadnutí obliby tohoto hudebního žánru po roce 1989.“ (s. 225) Autorovi se povedlo na tento fenomén (znovu) upozornit a některé jeho prvky nebo kontexty přiblížit čtenářům. Šanci na komplexní pochopení českého „písničkářství“ a jeho ohlasu však naneštěstí (prozatím) promarnil.

Nedostatky jeho knihy přitom netkví v občasných zjednodušeních či omylech, nýbrž v něčem jiném. Houda o české folkové hudbě píše – s již zmíněnou nepřliš šťastnou a ani argumentačně plně nedotaženou výjimkou Nohavici – „zvnějšku“, se zájmem, ale bez dostatečného porozumění. Důkladně rozebírá vnější omezení a represe proti ní, dokáže se vyrovnat s její recepcí a přinejmenším některými sociálními funkcemi včetně implicitních, shromažďuje a vydává svědectví archivů i orálních pramenů. Přes to všechno se mi zdá, že mu z velké míry uniká podstata českého folku, nebo že ji alespoň velice zplošťuje. Myslím, že je to škoda a že na vině je kromě chybějící životní zkušenosti, nedostatečné sečtělosti a nezájmu o teoretické a metodologické otázky – které by v tomto případě nutně přesahovaly hranice jednoho oboru – především chvat na vydání. Jeho důsledkem je nedostatečná promyšlenost díla, vzhledem k tématu pak i „proposlouchanost“ (a vzhledem k sekundární literatuře „pročtenost“) pramenů, stejně jako absence diskusí, kolektivního přemítání a hledání porozumění minulosti. Všechno to odpovídá neduhům současné české historické vědy a spolu s nimi nezbytně vede k masové produkci málo čtených, a tím méně diskutovaných, meritorně a metodologicky nezralých „partikulárních syntéz“. Nutno říci, že i když některé z nich budou mít vysoké citační skóre, o jejich kognitivní hodnotě to vypovídat nebude; oba (ideální) typy současných českých historiků odkazy na literaturu používají víceméně ritualizovaně, byť pokaždé z jiných důvodů.

Ačkoli Houdovu knihu o českém folku za takzvané normalizace nelze přes všechny její nedostatky nepřivítat jako důležitý kámen do mozaiky poznání, jehož význam nespočívá jen v síle tématu, k drahokamu má víc než daleko. Autorovi proto přeji hlavně to, aby s dalšími příspěvky k české „folkologii“ (nebo k čemukoli jinému)

mohl co nejvíc počkat, a pak dal na stůl dílo skutečně hotové, jaké si téma zaslouží. Nechtě je to v parafrázi na titul knihy bráno jako intelektuální protest proti masové produkci (historických děl), ačkoli bychom se podle Karla Kryla bývali mohli docela dobře těšit, že „zítra snad z oblaků pár litrů koňaku naprší“.